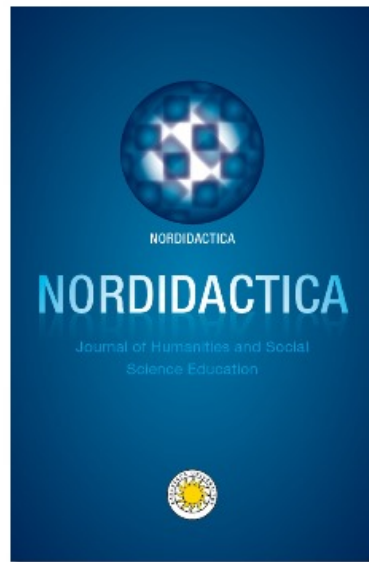

Editorial Nordidactica 2018:4

Olof Franck & Christina Osbeck

Nordidactica

- Journal of Humanities and Social Science Education

2018:4

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

Nordidactica 2018:4

ISSN 2000-9879

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Editorial Nordidactica 2018:4

Olof Franck och Christina Osbeck

I detta specialnummer av Nordidactica, det sista för 2018, behandlas temat *Hållbarhet i samhällsvetenskaplig utbildning och forskning: utmaningar och möjligheter*. Frågor om hållbarhet är frekvent förekommande i samhällsdebatten och hålls levande, inte minst genom de dramatiska rapporter om klimatförändringar som publiceras och görs kända runtom i världen. Utmaningar som reser sig om hållbarhet överskrider emellertid miljö- och klimatområde och möter oss i såväl ekonomiska och sociala som kulturella former. Skolämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap utgör disciplinära arenor där frågor om kunskap, värden och värderingar hålls samman, något som är centralt ur hållbarhetsperspektiv. Det gäller klimat- och miljöfrågor men också frågor om social rättvisa, frihet och mänskliga rättigheter i samtida såväl som historisk belysning. Vi menar att det finnas anledning att resa frågan – som utgör fokus i en kommande forskarskola i samverkan Göteborgs och Karlstads universitet om hållbar utveckling och klassrumsstudier¹ – i vilken utsträckning dagens skola och med sin nuvarande ämnes- och undervisningsorganisation förmår svara upp emot de krav som riktas mot den, att utveckla relevanta kunskaper för att säkra ett hållbart samhälle?

Relationen mellan utmanande frågor om hållbarhet och inriktningen på skolans undervisning i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap problematiseras i detta nummer av Nordidactica på flera sätt. I den inledande artikeln, ”Contingency and transformation. Teachers’ and students’ experiences of a Climate Council School Project”, redogör Annika Manni, Umeå universitet, för ett projekt där högstadie- och gymnasieelever, lärare och representanter för lokal ledning och lokalt näringsliv möttes för att formulera visioner om hållbarhet för deras stad med riktning mot år 2030.

Manni granskar projektet med fokus på elevers och lärares erfarenhet utifrån transformativa lärt teorier, och hon finner hur såväl utmaningar som möjligheter kommer till uttryck i informanternas utsagor. En beredskap att närma sig de komplexa frågeställningar som kan knytas till de arenor där hållbarhetsfrågor står i fokus, tolkas som en förutsättning för att kunna engagera sig i ett transformativt lärande, där ett kreativt sökande efter vägar att hantera de utmaningar som kan skönjas på dessa arenor utvecklas.

Projektet var inspirerat av Världsnaturfondens ”Climate Council School Project”, och de frågor Manni i sin studie särskilt undersökte var hur lärare och elever upplever ett transdisciplinärt och socialt integrerat projekt inom ramen för hållbarhetsutbildning, och vilka utbildningsmässiga utmaningar ett sådant projekt genererar.

¹ <https://idpp.gu.se/utbildning/forskarutbildning/forskarskolor/amnesdidaktisk-forskarskola>

Hon identifierar härvidlag utmaningar – men också oföväntade möjligheter. Ett projekt av nämnda slag tycks kunna lämna viktiga bidrag till ett hållbarhetsarbete där skola och det omgivande samhället integreras och samverkar.

Ett annat tema för hållbarhetsundervisning belyses i specialnumrets andra artikel, ”Education for sustainable development and narratives of Nordic exceptionalism - The contributions of decolonialism”, författad av Kristin Gregers Eriksen, verksam vid Universitetet i Sørøst-Norge i Drammen.

Gregers Eriksen avser i denna artikel att undersöka hur dekoloniala perspektiv kan erbjuda möjligheter att utmana sådana hegemoniska narrativ som enligt henne kan identifieras på en ESD-arena. Närmare bestämt finner hon hur en ”kolonial epistemologisk regim”, trots goda intentioner om att ”rädda planeten”, konstruerar och reproducerar ett vi-dom-tänkande mellan Nord och Syd, och där över- och underordningar förstärks snarare än utmanas och görs till föremål för kritik.

Kristin Gregers Eriksen väljer Norge som nationell arena när hon undersöker hur en regim av nämnda slag kan utmanas, och hon gör det med hjälp av två forskningsfrågor: vilken global påverkan på samhällsvetenskaplig utbildning utövar dominerande kulturella narrativ från Norge och vilka bidrag kan dekoloniala perspektiv lämna till utbildning om hållbarhet och global social rättvisa?

I artikeln presenteras exempel på vad som tolkas som uttryck för ”norsk exceptionalism och teknikoptimism”, och författaren relaterar en sådan tolkning till samtida teoretiska diskussioner. Det är en kritisk och samtidigt konstruktiv text som framställs, och den har relevans också utanför en nationell, norsk kontext.

Det här numrets tredje bidrag är författat av Malin Tväråna vid Stockholms universitet. Den har titeln “Theories of justice among eight-year-olds: Exploring teaching for an emerging ability to critically analyse justice issues in social science”, och rymmer en presentation och diskussion av hur kritiska perspektiv rörande frågor om rättvisa kommer till uttryck bland yngre barn, närmare bestämt åttaåriga elever i deras studier i samhällskunskap.

Tväråna fokuserar två forskningsfrågor: vilka indikationer kan identifieras rörande en begynnande förmåga att resonera kritiskt rörande rättvisa, och vad för slags lärandeaktiviteter tycks stödja en utveckling av en sådan förmåga?

Ett syfte med den studie som redovisas är således att identifiera vägar att gå för att utveckla en undervisning där yngre elevers förmåga till kritiskt tänkande om frågor som rör rättvisa utvecklas. Och Tväråna presenterar sådana vägar, framför allt knutna till ämnesdidaktiska kunskaper och metoder där ämnesinnehåll, elevers konceptioner av grundläggande begrepp och de sätt som erbjuds dem att delta i en didaktiskt genomtänkt undervisning spelar bärande roller.

Tväråna relaterar didaktiska och metodologiska perspektiv till tänkanden som Rawls’ och Nozicks, och förankrar på så vis framställningen filosofiskt. I centrum står dock de didaktiska kunskaper om en kritisk analys av rättvisefrågor som kan ta sig lite olika uttryck i olika klassrum och bland olika elever, men som kan finna vägen till utveckling genom att barnens förmåga till kritiskt tänkande om rättvisa fångas upp och möts på ett konstruktivt och fruktbart sätt.

Frågor som rör rättvisa kan betraktas som centrala ur ett hållbarhetsperspektiv. Det gör också frågor som handlar om fred och fredssträvan.

I numrets fjärde artikel diskuterar Eva Ahlskog-Björkman och Mårten Björkgren, båda verksamma vid Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier, Åbo Akademi, ”Barn och fred. En pilotstudie om förskolebarns förståelse av fred”.

Författarna har genomfört en studie av sexåringars förståelse av fred, deras sätt att samtala om för fredstemat relevanta frågor, och sätt att i teckningar gestalta ett fredligt liv. Det är en studie där bild- och religionsämne samverkar kring frågor som faller tillbaka på lärande om, i och med bildkonst och om och av religion. Dessa didaktiska dimensioner av den undervisning som genomfördes anges ha öppnat upp för nya frågor och infallsvinklar vad gäller ett lärande av religion kopplat till fredsarbete, men också vad gäller estetiska lärprocesser som kan relateras till den undervisningsmässiga kontexten.

Studiens genomförande och resultat knyts till relevant teori och forskningslitteratur, och inte minst lyfts behovet av ämnessamverkan fram för att utveckla en undervisning om fred som har både bredd och djup, och som kan knytas till FN:s globala mål för hållbar utveckling vilka ska ha uppnåtts år 2030.

Ämnessamverkan står också i centrum för en femte artikel, författad av Tord Göran Olovsson och Gunilla Näsström vid Pedagogiska institutionen, Umeå universitet. Titeln på deras bidrag är ”Ämnesövergripande undervisning och betyg i årskurs 4-6 i svensk grundskola i SO- och NO-ämnena”.

Framställningens syfte är att undersöka, analysera och jämföra i vilken mån undervisning i årskurs 4–6 och betygsättning i årskurs 6 genomförs ämnesövergripande i SO- och NO-ämnena. Under våren 2017 besvarade 113 rektorer ett frågeformulär med förankring i detta syfte, och det är deras svar som ligger till grund för den studie som redovisas.

En inte ringa andel av de skolor där rektorerna var verksamma visade sig bedriva ämnesuppdelad undervisning och betygsättning. Det resultatet diskuteras med hänsyn till skrivningar i Lgr 11, men också teoretiskt i relation till framför allt Bernsteins distinktion mellan stark och svag klassifikation.

En annan intressant tråd som formuleras och följs upp rör rektorers uppfattningar om hur SO- och NO-ämnena relaterar till varandra, till exempel genom att ”likna varandra” i viktiga hänseenden.

Här finns tolkningar och resonemang som kan vara värdefulla när en undervisning om hållbarhet utvecklas på en SO- såväl som en NO-didaktisk arena.

Ett ytterligare begrepp som kan knytas till hållbarhetsperspektiv på undervisning i samhällsvetenskapliga och samhällsorienterande ämnen är mångfald. Ofta, som i olika nationella och internationella styrdokument, formuleras det i termer av ”interkulturell kompetens”.

Interkulturella perspektiv är i många sammanhang uppmärksammade på SO-didaktiska arenor, och då inte minst på religionsdidaktiska sådana. I det här numrets sjätte bidrag är det religiös, eller snarare livsåskådningsmässig, mångfald som utgör fokus, och då med hänsyn till hur ungdomar förhåller sig till pluralism. De frågor författarna Anuleena Kimanen och Arto Kalloniemi vid Utbildningsvetenskapliga

fakulteten, Helsingfors universitet, undersöker under rubriken "Towards Interpretive and Empathic Encounters between Worldviews", riktar sig bland annat mot vilka aspekter av livsåskådningsmässig diversitet ("worldview diversity") som av ungdomar uppfattas som svårare att acceptera än andra, och viken typ av frågor de önskar ställa till religiösa och icke-religiösa företrädare.

Kimmanen och Kalloniemi studerar deltagande ungdomars emotioner i förhållande till bilder som förevisas dem, och i sin tolkning utgår de från Abu-Nimers stegmodell för interreligiös sensitivitet och Robert Jacksons kanske i religionsdidaktiska sammanhang mer välkända "interpretive approach".

Resultaten av den genomförda undersökningen är flera. Bland annat tycks en korrelation kunna identifieras mellan en upplevd distans, eller ett upplevt främlingskap, till klädsel som förekommer på personer på bilderna, och en mer eller mindre förutfattad, och inte sällan negativ, attityd, när det exempelvis handlar om bilder av personer engagerade i obekanta religiösa riter.

En negativ attityd betydde dock inte att ungdomarna generellt hade svårt att formulera frågor som gick mer eller mindre på djupet inför de livsåskådningar som gestaltades på bilderna. Inte heller var en sådan attityd generellt likställd med ointresse för dessa åskådningar.

Kimmanen och Kalloniemi understryker att fler studier behöver genomföras för att utveckla kunskaper på området. Den undersökning de redovisar och diskuterar här ger emellertid exempel på relevanta och intressanta forskningsperspektiv att analysera och diskutera vidare.

I de två avslutande artiklarna behandlas kunskapskonstruktion och dess förutsättningar bl.a. i lärares tolkningar och skolämnenas disciplinära inramning, faktorer som kan anses vara av stor betydelse för elevers möjligheter att uppmärksamma och problematisera hållbarhetsfrågor.

Joakim Wendel, verksam vid Karlstad universitet, presenterar i sitt bidrag en studie där han följt tre lärare som undervisar barn i yngre åldrar i historia, med fokus på hur de uppmärksammar historiska förklaringar. Under rubriken "History Teaching between Multiperspectivity and a Shared Line of Reasoning: Historical Explanations in Swedish Classrooms", redogör han för hur frågorna i vilken utsträckning de historiska förklaringar lärare i sin historieundervisning lyfter fram har karaktären av att vara öppna för olika tolkningar, och hur konstruktionen av förklaringar är relaterade till faktorer som påverkar lärares syften och anpassning till elevgrupper, kan förstås och tolkas.

Wendel kontrasterar en multiperspektivistisk hållning till historiska förklaringar med en som följer en delad, samstämmig tolkning. Denna senare hållning kan beskrivas som "stängd", och i den undersökning han genomfört finner han exempel på ett sådant sätt att förhålla sig. Uttryck för att historiska förklaringar kan tolkas på olika sätt saknas i dessa klassrumsobservationer. Med referens till tidigare forskning framhåller Wendel att lärare har en balansgång att hantera här, nämligen en mellan att följa kursplanens skrivningar som syns stödja en mer öppen och mångdimensionell syn på hur historiska förklaringar kan och bör uppmärksammas, och ett behov av att för elever presentera historiska fakta på ett sätt som inte förvirrar eller stör en kunskapsutveckling.

Wendels undersökning gäller historia och historieundervisning, men den studie han redovisar kan, vad gäller både forskningsfrågor, metod och resultat, ha intresse också för den som ägnar sig åt andra ämnen. En multiperspektivistisk metod kan vara av didaktiskt intresse för undervisning om hållbarhet, där pluralistiska perspektiv i kontrast med endimensionella förklaringsmodeller, syns väsentliga att uppmärksamma.

Det här numrets åttonde och avslutande bidrag är författat av Magnus Persson, verksam vid Malmö universitet. Detta bidrag har titeln ”Uppfinningen av ett skolämne: Ett historiesociologiskt perspektiv på samhällskunskapsämnets logik”.

Persson utgår från en kort tillbakablick på hur samhällskunskap, som tidigare var en del av historieämnet, under de första två decennierna av efterkrigstiden, bröts ut ur detta och blev ett eget ämne. Han diskuterar hur detta ämne skapades och växte fram i linje med ideologiskt baserade föreställningar och normer rörande föreskrivande av ämnesinnehåll, dess samhälleliga roll och funktion och medel för att utveckla kunskapsproduktion – och -reproduktion.

En kritisk analys genomförs av hur idéer och föreställningar om ämnets innehåll och form vid dess uppkomst stelnat till en ämneslogisk princip, enligt vilket samhällskunskapens kunskapsinnehåll ska vara normativt och instabilt. Normativiteten är knuten till en föreställning enligt vilken ämnet ska bidra till att fostra goda medborgare, medan instabiliteten, eller elasticiteten, faller tillbaka på tanken att ämnet ska ha en beredskap att fånga upp aktuella händelser och skeenden, och integrera dessa i undervisningen. Persson talar om en ”institutionaliserad oförutsägbarhet”, och han diskuterar huruvida en sådan hade präglat ämnet om det haft en tydligare förankring i en akademisk kontext.

Perssons analys med fokus på begreppen normativitet och oförutsägbarhet eller elasticitet, gäller samhällskunskapsämnet, men en diskussion av liknande karaktär kan vara relevant och värdefull att föra med avseende på övriga SO-ämnen. Inte minst när det gäller den omfattande och sammansatta arena som utgör hållbarhetsundervisning är det intressant och viktigt att fundera över vilken roll föreställningar om normativitet och elasticitet kan och bör spela. Vilka risker och vilka möjligheter kan här identifieras med avseende på ämnesinnehåll, ämnesdidaktik och ämneslogiska principer?

Med 2018 års fjärde och sista nummer löper vårt uppdrag som redaktörer ut. Vi tackar för de kontakter vi haft med författare och granskare under de två år vi haft detta uppdrag, och önskar våra efterträdare Camilla Stabel Jørgensen och Roar Madsen, Norges teknisk-naturvetenskapelige universitet, Trondheim, lycka till i det kommande arbetet.

Olof Franck och Christina Osbeck